

ZİYA GÖKALP VE DİLİN SADELEŞMESİ

ZİYA GÖKALP AND THE SIMPLIFICATION OF LANGUAGE

Betül HASTAOĞLU ÖZBEK

Lecturer Dr., Fırat University, Turkish Language and Literature Department, Elâzığ, Türkiye

Öğr. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elâzığ, Türkiye

Orcid: 0000-0002-1117-5987 Email: bhastaoğlu@firat.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Hastaoğlu Özbek, B. (2024). Ziya Gökalp and The Simplification of Language, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Year: 2024- Issue: Special Issue of Ziya Gökalp. 30-40.

Hastaoğlu Özbek, B. (2024). Ziya Gökalp ve Dilin Sadeleşmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2024- Sayı: Ziya Gökalp Özel Sayısı, 30-40.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 13 May / Mayıs 2024

Accepted/Kabul Tarihi: 19 October / Ekim 2024

Published/Yayın Tarihi: 06 December / Aralık 2024

Issue/Sayı: Ziya Gökalp Özel Sayısı / Special Issue of Ziya Gökalp

Pages/Sayfa: 30-40

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Yazar isim/ler!).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Ziya Gökalp, ideolog, yazar, düşünür ve şairlik yönleriyle Türk edebiyatında mihenk taşı kabul edilen isimlerden biridir. Milletin genetik kodlarının doğru şekillenmesi ve aktarılmasında aktif bir rol oynayan dil, Ziya Gökalp'ın en önemli meselesi durumundadır. Kültür, tarih, sanat gibi unsurların kaynaştırıcı ve güçlendirici ögesi, düşüncenin ana malzemesidir. Dış etkilere aşırı maruz kalan ve sadeliğini yitiren diller, zamanla yok olmaya mahkumdur. Gökalp, dilini kaybeden milletlerin dağılıp tarih sahnesinden silineceği gerçeğinin farkında, Türkçenin korunup eski sadeliğine kavuşturulması gerektiğinin bilincindedir. Türkçenin unutulması endişesiyle yüzleşmek, onu dil üzerine düşünüp çalışmaya yöneltir. Bu minvalde, kendisiyle aynı hassasiyeti taşıyan *Genç Kalemler* dergisi yazarlarının yanında yer alarak Yeni Lisan hareketine katılır. Vatanın, yabancı dillerin etkisinden mümkün olduğunca arınmış millî bir dile, sade Türkçeye kavuşması için belirlediği yolu, kendi eserlerinde başarıyla takip etmiştir. Sanatçı, teoride dilin sadeleştirilmesini amaçlar gibi görünen çabalarıyla aslında toplumun yeni bir hayat görüşüne sahip olmasını hedeflemiştir. "Ziya Gökalp ve Dilin Önemi" başlıklı bu makalede, Türkçenin sadeleşme sürecinden kısaca bahsedilerek Ziya Gökalp'ın sürece olan katkıları, eserlerinde belirttiği düşünceler ve şiirleri üzerinden dile getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dil, lisan, sadeleşme süreci, Türkçe, Ziya Gökalp.

Abstract

Ziya Gökalp is one of the figures who is considered to be a cornerstone in Turkish literature as an ideologist, writer, thinker and poet. Language, which plays an active role in the proper shaping and transmission of the nation's genetic codes, is the most important issue for Ziya Gökalp. It is the main source of culture, history and art, and the main material of thought. Languages that lose their simplicity and are overly exposed to external influences are doomed to disappear over time. Gökalp is aware of the fact that nations that lose their language will disintegrate and disappear from the stage of history, and is conscious of the need to preserve Turkish and restore it to its former simplicity. Facing the fear of Turkish being forgotten drives him to think and work on language. In this respect, he joins the Yeni Lisan movement by taking part with the writers of *Genç Kalemler* magazine who share the same concerns with him. In his own works, he successfully followed the path he determined for the homeland to attain a national language, plain Turkish, free from the influence of foreign languages as much as possible. The author, with his efforts that seem to be aimed at the simplification of the language in theory, in reality aimed for the society to have a new view of life. In this article titled "Ziya Gökalp and the Importance of Language", the simplification process of Turkish is explained briefly and Ziya Gökalp's contributions to the process are presented through the ideas he expressed in his works and his poems.

Key Words: Language, dialect, simplification process, Turkish, Ziya Gökalp.

Giriş

Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin gelişmesi ve Türkçenin sadeleşmesinde çok büyük başarılarla imza atarak yüzyıla damgasını vuran önemli bir sanatçıdır. Savunduğu değerler, ortaya koyduğu düşünceler ve yazdığı eserler kadar milli kimlik yaratma yolundaki çabalarıyla da adından hala sıkça söz ettirmektedir. 1911'de *Genç Kalemler* dergisi etrafında toplanan sanatçılarla birlikte başlattıkları "Yeni Lisan" hareketinin etkileri, bugüne kadar uzanır. Ziya Gökalp ise bu doğrultuda belirlediği dilin sadeleşmesi hususundaki düşüncelerini, eserlerinde uygulamaya koyarak hayata geçirir.

Yeni Lisan hareketi, *Genç Kalemler*'de yazan ve milli bir edebiyatın ancak milli bir dille yaratılabileceğini savunan Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp gibi önemli sanatçıların çabalarıyla vücut bulur. Onlar, dilin sadeleşmesi adına yapılmasını lüzumlu buldukları hususları, dergide yayımladıkları "Yeni Lisan" makaleleriyle ortaya koyarlar. Ziya Gökalp, sade bir Türkçeye kavuşmak için maddeler halinde dile getirdiklerini, kendi eserlerinde titizlikle uygular. Çünkü ona göre, anlaşılır, sade ve öz Türkçe, iletişimi güçlendirerek toplumsal bilincin gelişmesine katkı sağlama noktasında çok önemli bir faktördür.

1. Türkçenin Sadeleşme Süreci

Varlıkların adlandırılmasını ve insanlar arasındaki iletişimi sağlayan dil, değişimlerden en fazla etkilenen kurumlardan biridir. Konuşulduğu coğrafyanın sosyal ve siyasi evrimleriyle şekillenirken böylece birtakım tarihsel süreçlerden geçer. Diğer pek çok dilde görüldüğü gibi Türkçe de zaman içerisinde değişikliklere uğrar. Göçler, inanç sistemi ve farklı kültürlerin etkisi, çoğunlukla bu değişimin etkileri olarak görülür. İslamiyet'i kabul eden Türkler, Arapların edebiyatından ve dilinden etkilenir. Arapçanın yanı sıra zamanla Farsçanın da etkisi, önemli ölçüde kendini hissettirir. Osmanlı Beyliği'nin devlet haline gelmesiyle medreselerde Arapça ve Farsça eğitime ağırlık verilir. Giderek dildeki sadelik bozulmaya, Arapça sözcük, terkip ve tamlamaların sayısı artmaya başlar. Yazı dili ile halk dili arasındaki mesafe, iyice açılır.

Yabancı dillerin etkisiyle Türkçenin değerinin günden güne düştüğünü fark eden sanatçılar, çeşitli eserler ve sözlükler yazarak dilin eski sadeliğine kavuşması adına çaba gösterirler. 16. yüzyılda Aydınlı Visali, Tatavlı Mahremi ve Edirneli Nazmi'nin öncülüğünde gelişip adına Türkî-i Basit cereyanı denen dilin sadeleşme hareketi, kayalardan akararak daman kaynak suları gibi sürekli ve artan bir biçimde yoluna devam eder. Bunların yanı sıra halk şairlerinin çabalarıyla da dil sadeleşirken zamanla Şeyhülislam Yahya ve Nedim ile zirveye ulaşır. 19. yüzyılda, dünyadaki büyük değişim/gelişimler etkisinde biçimlenen halka yönelme ve onun sonucu olarak doğan milliyetçilik/ ulusçuluk cereyanları ile sosyolojik temelli bir harekete dönüşür.

Tanzimat döneminde, Batılı türlerin edebiyata girmesi ve gazetenin yaygınlaşması, dilin önemini bir kez daha ortaya koyar. Saray ve çevresinin üslubuyla halka hitap etmek, artık mümkün görünmemektedir. Sadece bu sebeple bile olsa dilin sadeleşmesi gerektiği, açıkça fark edilir. Konu ile ilgili Korkmaz'ın şu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere "kendi tarihsel varlık alanları ile birebir ve doğrudan ilişki kuramayan sözde aydın nesillerin yetişmesi; toplumumuz ve insanımızın kendi düşünsel yaşamı üzerinde fikir yürütmesi" (Korkmaz R. , 2000, s. 323) hususunda engel oluşturmaktadır. Nihayetinde her dil, tarihsel süreçlerden geçerek özgünlüğe kavuşur ve bu birikimden yoksun kalmak, bireylerin düşünsel boyuttaki derinliklerine ket vurur. Sığ kalmışlık, özünden uzaklaşma farkındalığı ve milli değerlerin unutulmaya yüz tutması gerçeği, sanatçıların dil üzerindeki kaygılarını daha da artırır. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa, milli dil bilincini tesis etmeye ve dilde gereken düzenlemeleri yapmaya çalışırlar. Çünkü dil, "insan tarafından gerçekleştirilebilen her türlü yaratımın soyut tasarımlarını bünyesinde saklayan bir varlık" (Buran, 2015, s. 98) olarak yaratıcılığın ana malzemesidir. Dili, açmazlarından kurtaracak, sadeliğe kavuşturacak yöntemlerin bir an önce uygulanması gerekmektedir.

Servet-i Fünun döneminde, edebi dil tekrar ağırlaşır ancak milli edebiyatın doğuşuyla Türkçe, hak ettiği kıymeti yeniden görmeye başlar. Mehmet Emin Yurdakul'un *Türkçe Şiirler*'i oldukça yankı uyandırırken İstanbul dışındaki illerde de dilin sadeleşmesine yönelik arzu ve çabalar artar (Levend, 2010, s. 265). Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*'nda dilin sadeleşmesi meselesini ele alıp Türkçülüğün gelişimiyle bağlantı kurarak bu sürecin Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa ile başladığını söyler. Hüseyinzade Ali ile Mehmet Emin'in şiirlerini de Türkçülüğün başlangıç şiirleri olarak kabul eder. Ona göre Necip Asım'ın çalışmaları ve İkdam gazetesi, Türkçülüğe duyulan ilgiyi artırırken Fuat Raif'in yanlış tutumu, bu ilginin azalmasına neden olur çünkü Fuat Raif Bey, sadeleşme yolunda tasfiyecilik fikrini öne sürmektedir;

Tasfiyecilik, lisanımızın Arap, Acem cezirlerinden gelmiş bütün kelimeleri çıkararak, bunların yerine Türk cezirinden yeni edatlarla yapılacak yeni Türk kelimelerini ikâme etmekten ibaretti. Bu nazariyenin fiilî tatbikatını göstermek üzere neşrolunan bazı makaleler ve mektuplar, zevk sahibi olan okuyucuları tiksindirmeye başladı. Halk lisanına geçmiş olan Arabî ve Farişî kelimeleri, Türkçeden çıkarmak, bu lisanı en canlı kelimelerden, dinî, ahlakî, felsefî tabirlerinden mahrum edecekti. (Gökalp, 2018, s. 18)

Türkçeden Arapça ve Farsça sözcükleri tamamen çıkarmak, Ziya Gökalp'a¹ doğru gelmez. Ona göre yaygın olarak kullanılan yabancı kökenli sözcüklerin dilden tamamen atılması, dili kısırlaştırmak ve Esperanto gibi yapay bir dil konumuna getirmek demektir. Bu nedenle Gökalp, Selanik'te Merkez-i Umumî görevinde bulunurken tanıma fırsatı bulduğu *Genç Kalemler* dergisi başyazarı Ali Canip Yöntem'in sadeleşme konusundaki yaklaşımını, kendi düşüncelerine yakın hisseder. Ziya Gökalp'a göre "Türkçeyi islah için bu lisanın bütün Arabî ve Farişî kelimeleri değil, umum Arabî ve Farişî kaideleri atmak. Arabî ve Farişî kelimelerden de Türkçesi olanları terk ederek Türkçe bulunmayanları ibka etmek" (Gökalp, 2018, s. 20) gerekmektedir. Türkçe karşılığı bulunmayan sözcüklerin yerine yenisini yaratmak, dilde yapay duracağı için onları olduğu gibi bırakmak daha uygun görünmektedir. Bu ortak düşünceler doğrultusunda *Genç Kalemler* etrafında birleşen sanatçılar, "Yeni Lisan" makaleleri aracılığıyla dil üzerinde uygulamak istedikleri adımları, açıkça ortaya koyarlar. "Yeni Lisan" makalesinde, özellikle şunlar üzerinde dururlar;

1-Dilimizdeki Arapça ve Farsçaya ait gramer kurallarının kullanılmaması ve bu kurallarla yapılan tamlamaların kaldırılması,

2- Dilimize girmiş Arapça ve Farsça kelimelerle kurulacak yeni isim ve sıfat tamlamalarında Türkçenin kurallarının işletilmesi,

3- Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçede söylendikleri gibi yazılmaları. Bütün Arapça ve Farsça kelimelerin atılması gerekmediğinden, bilim terimi olarak Arapça kelimelerin kullanılmasına devam edilmesi,

4- Öteki Türk lehçelerinden kelime alınmaması,

5- Yazı dili ile konuşma dili arasındaki açıklığın kapatılması; İstanbul konuşmasına dayalı canlı bir yazı dilinin oluşturulması,

6- Bu yollardan yürünerek, dil ve edebiyatın Doğu ve Batı taklitçiliğinden kurtarılıp yaratıcı bir dil ve edebiyata dönüştürülmesi. (Korkmaz Z. , 2017, s. 704)

Sanatçılar, Türkçeye geçen Arapça ve Farsça sözcüklerden ziyade dilbilgisi kurallarının dili bozduğu düşüncesindedirler ve bu doğrultudaki endişelerini açıkça dile getirmişlerdir. Türkçenin özünden uzaklaşmasını engellemek için yapılması gerekenleri kesin ve açık bir dille ifade etmişlerdir. İstanbul konuşmasının esas alınarak yeni bir yazı dilinin oluşturulması hususuna önem vermişler; dil ve edebiyatın taklitçilikten kurtarılması gerektiğine vurgu yaparak millî unsurlara verdikleri önemi ortaya koymuşlardır.

Fransız edebiyatında Victor Hugo'nun vatan sevgisi, özgürlük ve mücadele ruhu taşıyan şiirleriyle yeni bir dönem başlatarak romantizmi şekillendirmesi gibi Ömer Seyfettin de Türk edebiyatına milli unsurlarla yön verir. "Yeni Lisan" adıyla yayımlanan makalelerin altında yazarın adı yer almasa da birçok kaynak, ilk makalenin Ömer Seyfettin tarafından yazıldığını doğrular. Buna rağmen "Ziya Gökalp gibi nüfuzlu biri bu harekete destek vermeseydi Yeni Lisan hareketi başarılı olmayabilirdi." (Bozdoğan, 2007, s. 253). Neticede maddelerin geniş çevrelerce tanınması ve dilde geçerlilik kazanmasındaki en büyük pay, Ziya Gökalp'a aittir. Böylece dilin sadeleşme süreci, *Genç Kalemler* dergisindeki yazılar ve özellikle de Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp sayesinde hız kazanır.

2. Ziya Gökalp'ın Dil Anlayışı

Ziya Gökalp, 20. yüzyılın başında Türk milletinin birliğini ve kültürel zenginliğini dile getiren önemli bir düşünce adamıdır. "Millet", "Türklük", "Türkçülük" gibi değerler üzerine derin düşünceler geliştirerek bu konuların daha iyi anlaşılması adına çalışmalarda bulunur. Ona göre, milletin birliği, dil ve kültürün sağlamlığına dayanır ve bu da anlaşılır bir lisanla bağlıdır.

Dil, milletin kenetlenmesini sağlayan, toplumun huzur ve dayanışmasının temeli sayılan bir araçtır; "Milleti meydana getiren unsurlar içerisinde Gökalp 'kültür'ü ve ona bağlı olan 'dil'i en esaslısı olarak kabul etmektedir." (Timurtaş, 2011, s. 71). Milletin birlikteliği, dil ve kültürün sağlamlığı sayesinde daimi olacak; açık ve anlaşılır bir lisan, milletin kenetlenmesini sağlayacaktır;

Öyleyse lisan kültür ve medeniyetin temelidir. Bu temelin sağlam olması, fakat sağlamlığının yanında bütün halk tarafından anlaşılması ve konuşulup yazılması lazımdır. Bu sayede hem lisanımız milletimizin kendi öz malı olacak, hem de lisanımızda şimdiye kadar devam eden yazı dili ve konuşma dili arasındaki

¹ Türkçenin fonetik kuralları gereği, "alp" sözcüğündeki "l" inceltilmemeli, kalın ünsüz şeklinde telaffuz edilmelidir. Çünkü bu sözcük, batı dillerinden Türkçeye geçen ve Alp Dağları için kullanılan "Alpler" sözcüğünden farklı olarak "Alpaslan" gibi Türkçe kökenli bir sözcüktür ve gramere uygun haliyle "Gökalp'ın, Gökalp'ta" biçimlerinde kullanılması uygun görünmektedir. (Argunşah, 2010, s. 95).

ayrılık ortadan kalkacaktır. (Erdem, 1994, s. 21)

Osmanlıca denilen yazıyı tekeline alan dil ile halkın konuştuğu dil arasındaki fark, sanatçıyı rahatsız etmektedir. Ziya Gökalp, dilin hem konuşulması hem de yazılması gerektiğini vurgular. Bu şekilde, dil milletin kendi öz malı haline gelir ve yazı dili ile konuşma dili arasındaki fark, ortadan kalkar. Sade bir lisanın varlığı, bu ikiliğin ortadan kaldırılmasındaki en etkili faktördür. Gökalp, dil mevzusundaki ikilik meselesini, *Türkçülüğün Esasları*'nda şöyle dile getirir;

Bundan on beş sene evvel, memleketimizde yan yana iki lisan yaşıyordu: Bunlardan birincisi, resmî bir kıymete mâlikti ve yazıyı inhisar altına almış gibiydi. Buna Osmanlıca adı veriliyordu.

İkincisi, yalnız halk arasında konuşmaya münhasır kalmış gibiydi. Buna istihfafla Türkçe adı veriliyordu. Ve avama mahsus bir argo zannediliyordu. Hâlbuki asıl tabî ve hakiki lisanımız buydu. Osmanlıca ise Türkçe, Arapça ve Acemceden ibaret olan üç lisanın sarfını, nahvini, kamusunu birleştirmekle husule gelmiş sunî bir halitadan ibaretti. (Gökalp, 2018, s. 37)

Ziya Gökalp, toplumda değer verilip saygı gösterilen bir dil olarak kullanılan Osmanlıcanın aslında üç dilin karışımı olduğunu söyler. Asıl kıymet verilmesi gereken dil, Türkçedir ancak o da hak ettiği değeri görememektedir. Esasında sanatçı, bütün sorunların özünde, “milliyetçilik bilinci” yoksunluğunun yattığı görüşündedir;

Bütün yolların gelip milliyetçilik bilincine dayandığını ilk kez Ziya Gökalp'ten duyarız. Onunla birlikte tarihsel dokumuz büyük bir derinlik kazanır. Öznel bilinç, asansör özneye dönüşerek tarihin kronolojik seyrine çıkar. Sadece seyretmez. Aynı anda tarihsel olanı günün içine taşır. Amacı; mefkûrenin mazideki içsel ve devinimsel yeteneğini göstermek ve epiğin içindeki kutsal ateşi, yeni insanın ruhunu tutuşturmak üzere yaşanan zamanın bilincine taşımaktır. (Korkmaz R. , 2011, s. 259)

Milli romantik yaklaşımıyla geçmişten ilham alarak yeniden güç kazanılması gerektiğini vurgulayan şair, dil konusunda da öze dönülmesini, Türkçenin güncel durumundan tamamen sıyrılmadan eski sadeliğine kavuşmasını önerir. Milli değerlerden ilham almak, ulusu ayakta tutan, birbirine kenetleyen misyonu ile dile de canlılık, işlerlik ve bütünlük kazandıracaktır. Toplumdaki refahın sağlanması, birliğin kurulması ve ikiliğin ortadan kaldırılması için bir an önce dilde sadeleşme yoluna gidilmelidir. Hıfzı Tevsik Gönensay, dilde sadeleşme yoluna giderken Ziya Gökalp'ın gösterdiği hedeften ilerlemenin doğru olacağı görüşündedir. Bu nedenle sanatçının düşüncelerini maddelerle özetler;

- 1- Güzel, saf, ince, Türkçe, İstanbulda konuşulan Türkçedir.
- 2- Herkesin bildiği ve lûgata bakmadan mânasını anladığı her söz, Öz Türkçedir.
- 3- Kökü ne olursa olsun Türkçeleşen her söz, Türkçe sayılır.
- 4- Uydurma söz yapmaktan, yapma yola saptırmaktan çekinmek gerekir.
- 5- Dilimizde mevcut müteradif sözlerin yabancı asıldan gelenlerini terk ile Öz Türkçe olanlarını kullanmalıdır.
- 6- Muhtaç olduğumuz yeni kelimeler için halkın söz yaratma usullerine benimsemelidir.
- 7- Bu yeni kelimeleri, yaşayan Türkçeden yapmak suretiyle İstanbul Türkçesini incitmemeğe ve zevkimizi İstanbul Türkçesine göre ayarlamağa çalışmak lâzımdır.
- 8- Arap ve Fars asıllarından gelen kelimelerin telâffuzunda halkın telâffuzunu esas tutmalıdır.
- 9- Türklüğün vicdanı ve vatani bir olmak için lisanın bir olması şarttır. (Gönensay, 1949, s. 224)

Dil kurumunun çalışmaları ile Ziya Gökalp'ın ortaya koyduğu fikirleri kıyaslayan Gönensay, sanatçının başlattığı yolun daha aydınlık ve temiz olduğunu belirtmiş; “Türkçeye yön vermeye yeltenenlerin temel ilkeleri ile Gökalp'ın önerdiği esaslar karşılaştırıldığında Türk Dil Kurumuna, onun tasfiyecilik hareketine karşı olanların ne kadar aksi yönde düşündüklerinin rahatlıkla anlaşılacağını dillendirmiştir.” (Şahin, 2023, s. 428). Dilin sadeleşmesi sürecinde tasfiyeci yaklaşımları kabul etmeyen tavrıyla sanatçı, yazı dilinin arı bir Türkçeye ulaşması noktasında oldukça etkili olmuştur. Türkçeye yabancı dillerden geçen tamlama ve terkiplerin kullanımdan kaldırılmasını isteyen Ziya Gökalp, eserlerinin büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi “Lisan” şiirinde de halkın kolayca anlayacağı, yalın bir söyleyişi tercih eder. Denilebilir ki Gökalp'ın dil anlayışının en güzel örneği, “Lisan” şiirinde ifade bulur;

Güzel dil Türkçe bize,

Başka dil gece bize.

İstanbul konuşması

En sâf, en ince bize.

(Gökalp, 2015, s. 38)

Şaire göre en güzel dil, Türkçedir. Başka diller, Türk milleti için gece gibi karanlık ve anlaşılmazdır. Gece, karanlıktır, netlikten yoksundur ve bu yönüyle aslında bilinmeyendir; “Gördüğünüz şey bildiğiniz şeydir. Göremeyip de sadece duyabildiğiniz, hissedebildiğiniz ya da kokusunu alabildiğiniz şey ise korkulacak bir şeydir, çünkü biçimsizdir.” (Alvarez, 2001, s. 24). Bu bilinmezlikten kurtulmanın çaresi, aydınlanmaktır ve varlıkların görünmesi için aydınlatma görevinde kullanılan bir araca ihtiyaç duyulmaktadır. Şair, başka dilleri geceye benzeterek Türkçenin aydınlık yönüne ve diğer dillerin zorluğuna, karmaşıklığına dikkati çeker. Ancak gündüz, güneşli ve aydınlıktır. Türkçe, bu bakımdan Türk milleti için güneş gibi aydınlatıcı ve besleyici özelliğe sahiptir. Ziya Gökalp’ın bu düşüncesi, Atatürk’ün öncülüğünde şekillenip gelişen Güneş-Dil teorisine de işaret etmektedir. Güneş-Dil Teorisi’ne göre güneş, ilk insanlar için her şeyden üstündür ve Türkçe, konuşulan ilk dillerden olması sebebiyle birçok dile (güneş gibi) kaynaklık etmektedir. İlk insanların güneşle ilişkilendirdiği anlamların bazıları şu şekildedir;

1. Güneşin kendisi; esas, sahip, Allah, efendi, yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret.
2. Güneşin saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık.
- 3- Güneşin verdiği sıcaklık ateş.
- 4- Hareket, zaman, mesafe, yer, kara, toprak, gıda, hayat, büyüme, çoğalma.
- 5- Renk, su.
- 6- Ses, söz.” (İnan, 2022, s. 15)

Güneşe atfedilen çeşitli anlamlar ile Türkçe arasında kurulan bağlantı, Güneş-Dil Teorisi’nin güçlenmesini sağlamıştır. Şiirde de buna benzer şekilde, Türkçe ile güneş arasında bağlantı kurulmaktadır. Türk milletinin varlığı, parlak güneşin sürekliliğini ve ışığını kaybetmemesi sayesinde daimilik kazanacaktır. İstanbul konuşması ise Türk dilinin en saf ve en ince olanıdır. Çünkü Türkiye coğrafyasında kullanılan ağızlar içerisinde, kullanılması ve anlaşılması en kolay olan, İstanbul ağzıdır. Şair, karışıklığın önlenmesi için aynı coğrafyada yaşayan insanların İstanbul ağzıyla konuşması gerektiğine işaret etmektedir;

Lisânda sayılır öz

Herkesin bildiği söz;

Ma'nâsı anlaşılın

Lûgate atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,

Yapma yola sapmayız,

Türkçeleşmiş Türkçedir;

Eski köke tapmayız.

Açık sözle kalmalı,

Fikre ışık salmalı;

Müterâdif sözlerden

Türkçesini almalı.

(Gökalp, 2015, s. 38)

Sanatçı, fertlerin kendi ana dillerine yabancı kalmalarına tahammül edemez. Bir eseri, yazıyı okurken sözlüğe ihtiyaç duyulması, insanın kendi diline yabancı olduğu anlamına gelmektedir. Kendi dilinden uzak kalan, ayrı düşen toplumlar, zamanla yok olmaya mahkumdur. Dilin en saf hali ise ancak halkın kendisinden öğrenilir. Ona göre Türklerin tek bir dili vardır

ve bu dil, Türkçedir. Eskimiş kökler, kullanımdan düşmüş sözcükler ya da uydurma ifadeler, dilin yalınlığını bozar. Dilin saflığının muhafaza edilebilmesi için eşanlı sözcüklerden biri Arapça ya da Farsça, diğeri Türkçeyse mutlaka Türkçe olanın tercih edilmesi gerekmektedir. Aynı düşünce, önce “Ortaç” adıyla yayımlanan “Sanat” adlı şiirinde de yer alır;

Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
Leyl sizin, şeb sizin gece bizimdir.
Değildir bir mana üç ada muhtaç.

(Gökalp, 2015, s. 47)

Şair, sadece Arapça ve Farsça sözcüklere değil, Türkçe ses yapısına uymayan aruz veznine de karşıdır. Hece ölçüsüne ve Türkçe sözcüklere sahip çıkıp “bizimdir” diyerek asıl benimsenmesi gerekenin, halkın kullandığı Türkçe olduğunu bir kez daha vurgular. Çünkü dil, bireyin varlığının somut kanıtı, adeta aynadaki yansımasıdır; “Bireysel kimliğimiz özdeşlik kurduklarımıza göre şekillenir. Ben kimliği zamanla biz kimliğine dönüşerek çoğul bir nitelik alır, buna da ulusal kimlik denir.” (Durmuş, 2018, s. 483). Benden bize doğru işleyen uluslaşma yolundaki süreci ise bireyin seçimleri belirler. Bu durum, sanatçının “bizimdir” vurgusunu daha anlaşılır kılmaktadır. O, bireysel kimliğini, aidiyet duygusunu dille özdeşleştirmiş ve seçimini sade Türkçeden yana yapmıştır. Nihayetinde ortak kimlik de diyebileceğimiz “biz kimliği”, tek başına somut olarak mevcut değildir; “Kendini bu kimlikte tanımlayan bireylerin varlığı ölçüsünde var olur. Grup üyelerinin bilincindeki canlılığı ölçüsünde ve onların düşüncesi ya da eylemini etkilediği ölçüde güçlü ya da zayıftır.” (Assmann, 2015, s. 142). Şair de milli değerler dünyasındaki unsurlara tutunarak ulusal kimliğini ortaya koymuş ve toplumdaki ortak kimlik algısını güçlendirmeye çalışmıştır. Böylece “Yeni Lisan” makalelerinde sergiledikleri yaklaşımı, bireysel olarak şiirinde de göstermiş olur;

Yeni sözler gerekse,
Bunda da uy herkese,
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.

Yap yaşayan Türkçeden,
Türkçeyi incitmeden.
İstanbul'un Türkçesi
Zevkini olsun yeden.

Arapçaya meyletme

İran'a da hiç gitme
Tevcûdi halktan öğren,
Fasîhlerden işitme.

(Gökalp, 2015, s. 38-39)

Sanatçıya göre eski dönemlerden ya da lehçelerden değil, yaşayan Türkçeden sözler kullanılmalı ve İstanbul Türkçesinin ince dil zevki, öne çıkarılmalıdır. Yeni sözler yaratmak için halkın benimsediği yöntemlerle doğal işleyiş takip edilmelidir. Dile verilen önemin ailede başladığını düşünen Gökalp, şu üç gayeyi önemser; “Türklük, İslamlık, Muasırlık” (Gökalp, 2018, s. 49). Bu sebeple de der ki “Bir Türk babası çocuğunun Türkçe konuşmamasına, Türkçe okuyup yazmamasına, Türk tarihini bilmemesine rıza gösteremez.” (Gökalp, 2018, s. 49). Aile, çocuğuna nasıl ki dini bilgileri aktarıyor ve onun İslam kurallarını bilmesini sağlıyorsa Türkçeyi de aynı şekilde özenle öğretmelidir. Ona göre ailede alınan eğitimin yanı sıra Türkçenin gelişmesi ve Türklüğün korunması için dildeki Arapça ve Farsça etkisinin azaltılması gerekmektedir;

“Gayn”lı sözler emmeyiz,
Çocuk değil, memeyiz!

Birkaç dil yok Turan'da,
Tek dilli bir kümeyiz.

Turan'ın bir ili var
Ve yalnız bir dili var.
“Başka dil var” diyenin,
Başka bir emeli var.

Türklüğün vicdânı bir,
Dîni bir, vatanı bir;
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisânı bir.

(Gökalp, 2015, s. 39)

Dilin önemi, burada Türkçenin özgünlüğü ve saflığıyla ilişkilendirilir. Arapça sesler içeren ifadeleri kullanmak yerine annemizin sütü gibi bize saf ve katıksız bir şekilde gelen, içine doğduğumuz dilin değerini bilmeliyiz. Gökalp, dilin, bir milletin kültürel kimliğini yansıttığına inanarak Türkçenin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. “Turan’ın bir ili var ve yalnız bir dili var” derken “tek bir Turan dili” oluşturma ülküsünden bahsetmektedir. Vicdanı, dini ve vatanı bir olan Türk milletinin dili de bir tane olmalıdır. Şair, dil ve lisan sözcüklerine de küçük anlam farklarıyla yer verir; “Şiirde dar anlamda dil, yani Türkiye Türkçesi anlamında kullanılan lisan, geniş anlamda bütün Türk lehçe ve şiveleri anlamında kullanılmaktadır.” (Adıgüzel, 2011, s. 427). Bu nedenle Gökalp’ın başlık olarak “dil” yerine “lisan” sözcüğünü seçtiği düşünülebilir. Lisandaki birlik arzusu, “Vatan” adlı şiirinde de benzer duygular eşliğinde dile getirilir;

Bir ülke de camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar manasını namazdaki duanın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur’an okunur,
Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hudâ’nın...
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!

Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok
Her ferdinde mefkûre bir, lisan, adet, din birdir...

(Gökalp, 2015, s. 27)

Sanatçının isteği çok açıktır; vatan denilen bu coğrafyada birlik ve beraberlik içerisinde, barış ve refah ortamında yaşanmalıdır. Ezanlar, Türkçe okunup dualar Türkçe edilmeli ki küçüğünden büyüğüne herkes, Allah’ın ne buyurduğunu, ne anlatmaya çalıştığını doğru öğrenebilsin. Lisan birliği vurgusuyla Ziya Gökalp, aslında yine “Turancılık” fikrini öne çıkarmaktadır. Ancak sonraki yazılarında bu arzusundan vazgeçmiş gibi görünmektedir (Timurtaş, 2011, s. 96). Çünkü daha sonra bu arzusunun gerçekleşmesinin mümkün olmadığını anlayacaktır. Zaten şairi değerli kılan, milli kimlik yaratma yolunda verdiği mücadele ve dildeki sadeleşmenin önündeki engelleri aşmasıdır. Ayrıca kendi dil politikasını, yazılarına, şiirlerine ve masallarına da başarıyla aktarabilmiş olmasıdır. Onun için “Ziya’nın şair olmadığını söylemeye lüzum yok, şiirlerini okuyunca anlarsınız” (Erişirgil, 1984, s. 208) diyenler ve tarafının zayıf kaldığını iddia edenler vardır. Ancak gerçek şu ki o, bir amaç doğrultusunda yazmakta ve hedeflediği sade Türkçe arzusuna sahip çıkmaktadır;

Fısıldadın kulağıma derinden derin,
Çok nükteler, anlamadı aklım hiç birin,
Ruhumda mı, semada mı, nerededir yerin?

Ne zeminde seni, ne de zamanda buldum.

(Gökalp, 2015, s. 107)

Şair, “Hayat Yolunda” adlı şiirinde, Tanrı’ya seslenerek ona sade bir dille yakarıştı bulunarak Türkçe dualar eder. Mekân ve zamana sığdıramadığı Tanrı’nın varlığını sormadan yaşamak istediğini ancak yine de ondan izler aradığını dile getirir. Derin manalar peşinde koşmayan Gökalp, söz oyunları da yapmaz. Hatta sade dille yazma uğruna bazen şiirsellikten de uzaklaşır. Eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerden uzak durur ve yalın bir söylemle sade dili kullanma amacına da ulaşır.

Milli birlik ruhunun en bağlayıcı ve belirleyici unsuru olarak öne çıkan dil, kendi özünden uzaklaşırsa onu kullanan bireyler, hem kişisel hem de toplumsal yönden ilerlemekten mahrum kalır. Çünkü dilin doğru ve etkili kullanılması, toplumsal gelişim ve iletişimde büyük rol oynar. Ziya Gökalp, toplumun kimliği ve kültürü üzerindeki etkisine yaptığı vurguyla dilin önemine dikkati çeker. Öz Türkçeyle yazma arzusunu, öncelikle kendi eserlerinde gerçekleştirerek dilin sadeleşme sürecini hızlandırır.

Sonuç

Yüzyıllardan beri süregelen tarihsel, siyasal ve kültürel etkilerle başka dillerden ödünçlemeler yapan Türkçe, adeta ilmek ilmek işlenerek bugünkü şeklini alır. Dilin, özellikle Osmanlıca döneminde, Arapça ve Farsçanın yoğun tesiriyle yozlaşması, bu konuda artık somut çözümler üretilmesini zorunlu kılar. Türkçenin sadeleşme yoluna girmesi gerektiği anlaşılır ve nihayetinde birçok sanatçı, dilin sadeliğine ve o ilk zamanki ihtişamına kavuşmasına emek harcar. Fikirleri ve eserleriyle Türk toplumuna yön veren ileri görüşlü bir düşünür olan Ziya Gökalp, milliyetçilik kavramı üzerine yaptığı çalışmalarla kültürel ve siyasi kimliğin şekillenmesine katkı sağlar. O, bir toplumun ilerlemesi ve gelişmesi için güçlü bir ulusal kimlik duygusunun gerekli olduğuna inandığı için milli değerler üzerinde özellikle durur. Milletlerin kimliğini, kültür, dil ve tarihin şekillendirdiğini her fırsatta belirterek bu unsurların bilinip özenle korunması kaydıyla güçlendirilmesi gerektiğini savunur. Ulusal kimliği şekillendirmek ve ifade etmek adına kullanılacak en güçlü aracın ise dil olduğunu düşünerek onu sadeleştirme yoluna gider. Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli halklarını birleştirmek ve aralarında ortak bir kimlik duygusu oluşturmak için Türk dilinin kullanımını teşvik eder.

Milli değerleri yüceltmek ve Türkçeyi milletin tek lisanı haline getirmek ülküsüyle yola çıkarak Yeni Lisan hareketini başlatan, içlerinde Ziya Gökalp’ın da bulunduğu bir grup sanatçı, dilin sadeleşmesi yönünde yapılması gerekenleri adım adım tespit edip uygulamaya koyarlar ve bu sayede haklı bir başarı elde ederler. Hiç şüphesiz ki bu başarıda, sanatçıların hedeflerini açıkça belirleyip orta yolcu bir tutum göstermiş olmalarının payı büyüktür. Gökalp, yazılarında öne sürdükleri fikirleri, eserlerine de taşıyarak bu ülküyü bir adım daha öteye götürür. Arapça ve Farsça kuralları kullanmaz, ağır ve sanatlı üsluptan vazgeçer ve söylemek istediklerini açıkça anlatır. Dilin güzelliği ve özgünlüğüne dikkati çekerken Türk dili ve kültürünün büyük bir değer olduğunu gözler önüne serer. Sanatçının dilin önemini vurgulayan eserleri, Türk diline ve kültürüne olan sadakatini ortaya koyar. Bu eserlerde dil, bir milletin varlığının temel taşı olması yönüyle tüm unsurların üstünde yer almaktadır.

“Lisan” şiirinden hareketle Ziya Gökalp’ın dile, Türkçeye bakış açısı değerlendirildiğinde onun Türkçeyi bir güneş gibi aydınlık ve her şeyin temeli olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Güneşteki herhangi bozulma, doğayı ve tüm canlıları etkiler. Aynı şekilde Türkçenin yozlaşması da milli ruhu, beraberlik duygusunu ve insanların kendilerini ana dillerinde ifade etme yeteneğini zedeler. O dönemin sorunu, dile giren Arapça ve Farsça sözcüklerin sayıca fazla olmasıydı. Sanatçılar, hassasiyetlerini belirtmek ve dile sahip çıkmak için uğraştılar ve onların çabaları, asırlar içerisinde başarılı bir şekilde neticelendi. Fakat zamanla dil, ilişki kurduğu ülkelerin ya da çağın baskın dillerinden etkilenmeye açık yapısıyla bu kez de Batılı dillerin etkisinden kurtulamamıştır. Dili her ne kadar Arapça ve Farsçanın hakimiyetinden kurtarsak da günümüzde özellikle İngilizce sözcüklerin sayısı, giderek artmıştır. Ziya Gökalp ve arkadaşlarının milli edebiyat döneminde gösterdiği çaba, cumhuriyet döneminde de devam etmiş, milli romantik dokunun devamı için uğraşanlar arasında Ahmet Kutsi Tecer, Arif Nihat Asya, Orhan Şaik Gökyay gibi şairler de yer almıştır. Memleket edebiyatı temalı eserler kaleme alınarak milli bilincin oluşturulması sağlanmıştır. Bu anlamda, toplumcu gerçekçilerin dilin sadeliğini koruması hususundaki katkısı da göz ardı edilemez. Nazım Hikmet, Cahit Sıtkı, Orhan Veli’nin şiirleri, sade Türkçenin güzel örnekleri arasındadır. Refik Halit Karay, Tarık Buğra, Reşat Nuri Güntekin de dilin yozlaşmasına karşı çıkarlar. Günümüzde ise Alev Alatlı, Beşir Ayvazoğlu, Oktay Sinanoğlu gibi yazarlar, yabancı dillerin Türkçe üzerindeki etkisini belirtirken bu anlamdaki en önemli tehdidin eğitim ve öğretimin ana dilde olmayıp yabancı dilde yapılması olduğunu söylerler. Ortaya koydukları yazılarla dilimizi korumamız gerektiğine dikkati çekerler. Onların ortak görüşü, Tanzimat’tan beri yapılan hatanın Batı’dan sadece bilim ve teknolojiyi almak yerine Batı kültürünü de benimsemek olduğu yönündedir. Dolayısıyla denilebilir ki Ziya Gökalp’ın 1900’lü yıllarda yaptığı meşale, döneminde olduğu gibi bugün de hâlâ Türk toplumunu aydınlatmakta ve birçok sanatçı tarafından taşınmaktadır.

Ziya Gökald, vatan-millet kavramlarına, ulusal bilince ve Türkçenin değerine yaptığı vurguyla Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde çok önemli bir misyon yüklenmiştir. Milletin kimliğini ve birliğini koruma konusunda, dilin oynadığı büyük rolü, topluma açıkça göstermiştir. Böylece onun çizdiği yol, Türk milliyetçiliği ve dil bilincinin gelişmesinde göz ardı edilemeyecek bir kilometre taşı niteliğine erişmiştir.

Kaynakça

- Adigüzel, M. S. (2011). Ziya Gökalp'in "Lisan" Şiirini Anahtar Kelime Yöntemiyle Okuma Denemesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 425-437.
- Alvarez, A. (2001). *Gece - Gece Hayatı, Gecenin Dili, Uyku ve Rüyalar*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Argunşah, M. (2010). Ziya Gökalp ve Yeni Lisan Hareketi. C. Ç. Ünver Günay, & Ü. G.-C. Çelik (Dü.) içinde, *Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp* (s. 95-122). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. (A. Tekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozdoğan, A. (2007). Birinci Yeni Lisan Makalesini Milli Edebiyat Akımının Bildirgesi Olarak Okumak. C. Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*(XI/2), 251-266.
- Buran, A. (2015). *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Durmuş, M. (2018). Kimlik- Dil ilişkisine Ontolojik Bir Yaklaşım Denemesi ve Türkçe. *Türk Dili Özel Sayısı*, 482-488.
- Erdem, M. (1994). *Ziya Gökalp'in Dil Anlayışı ile Türk Dil Kurumu'nun Dil Anlayışının Mukayesesi*. Konya: Atlas Basım-Yayın.
- Erişirgil, M. E. (1984). *Bir Fikir Adamının Romanı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökalp, Z. (2015). *Kızıl Elma*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökalp, Z. (2015). *Yeni Hayat*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökalp, Z. (2018). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Gökalp, Z. (2018). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Gönensay, H. T. (1949). Ziya Gökalp ve Dil Kurumu. *Hür Fikirler*, 220-225.
- İnan, A. (2022). *Güneş-Dil Teorisi Üzerine Ders Notları*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Korkmaz, R. (2000). Dil Bilincimizin Serüveni veya Bir Varlık Alanı Olarak Türkçe ve Atatürk. *Türk Dili*, 319-326.
- Korkmaz, R. (2011). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, A. S. (2010). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Dil Derneği.
- Şahin, Z. (2023). Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Uygulanan Dil Politikalarına Yönelik Liberal Bir Eleştiri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, (15 (29)), 411-436.
- Timurtaş, F. K. (2011). Dil Davası ve Ziya Gökalp. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 71-105.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı, verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan etmektedir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur. Ayrıca herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.